

MÄSTAREN OCH GENIET

Den samtida tyska poesin räds inte bundna former. Nu letar sig en del av denna diktning också till Sverige. För ett par år sedan utkom Jan Wagners (f. 1971) *Självporträtt med bisvärm* i Aris Fioretos tolkning och nu utkommer Durs Grünbeins (f.1962) egenartade verk om filosofen René Descartes. John Swedenmark synar Ulrika Wallenströms översättning av Grünbeins alexandriner. Vi ber er lägga märke till att ljudversionen av recensionen denna gång skiljer sig från textversionen.

Jag måste börja med lite verslära, eftersom Durs Grünbeins bok *Vom Schnee*, på svenska *Om snön*, är skriven på det franska versmåttet alexandrin. Alexandrinraden består av tolv eller tretton stavelser, och med en tydlig paus efter den sjätte stavelsen, så att varje rad består av två halvor. Raderna rimmar sen på slutet, oftast parvis. Här är ett exempel på svenska från Tegnér's fosterländska dikt "Svea":

**Europas gamla form ej längre hålla vill,
den nya skapelsen med svärdet yxas till.**

Pausen i mitten, cesuren, är oerhört viktig. Uppdelningen i två halvradar formar tänkandet, skapar motsatser. Vilket möjliggör en komplex men ändå tydlig meningsbyggnad, särskilt i franska språket, som ju tycker om att *först* tala om vad som händer och *sen* stoppa in en massa tilläggsinformation.

Det är således en gammelmodig form geniet Durs Grünbein tar upp, när han tecknar den franske filosofen Descartes liv och död – död i ett vintrigt Stockholm för övrigt – med hjälp av 43 elegant rimmade, 70-radiga dikter uppdelade på sju strofer vardera, på vackra alexandriner, om än med omsorgsfullt utvalda avvikelser och regelbrott.

Om nån i vår tid ska kallas ett litterärt geni är det nämligen Durs Grünbein. Som essäist och som poet har han ett sånt extraordinärt sinne för litteraturens och världens former att han rengör och renoverar läsarens varseblivning.

Jag tror att det där är en ganska bra definition på ett geni. Nån som ersätter de gamla formerna med nya, eller hittar nya användningar för de gamla, på ett unikt sätt, som förändrar allas våra sätt att uppfatta världen. Det individuella bryter in i det kollektiva.

Grünbein tar en gammeldags genre och gör den till redskap för ett nytt sätt att återberätta historiska erfarenheter, nästan fyrahundra år gamla, så att de talar direkt till vår samtid. Versreglerna hanterar han tämligen väl; men skillnaden mot sextonhundratalet är att han inte tänker i motsatser som nån dansant hovman utan går in för att ställa olika slags erfarenheter bredvid varann, låta perspektiven krocka, ofta på rätt komiskt manér.

Den grundläggande paradoxen i boken är att mannen som idag — delvis med orätt — presenteras som anstiftare till modernitetens stränga åtskillnad mellan kropp och själ, som upphovsman till dualismen, René Descartes, att han inte är verksam i det trygga katolska hemlandet utan befinner sig mitt i det trettioåriga krigets Tyskland, omgiven av vardagsliv och fasansfulla människoslakter. Tills han omsider får en fristad i det blomstrande Holland, där välståndet skapar en grogrund för tänkandet, och sen alltså begår misstaget att tråkas ihjäl som hovfilosof hos Drottning Kristina.

Och det är så underbart mycket kropp i de här dikterna! Hans tjänare Gillots kärleksaffärer med pigan Marie, som Descartes själv tydligen också har ihop det med, får mycket större tyngd än de filosofiska diskussionerna, och blommar ut till ett riktigt drama när plötsligt Marie i den trettionionde dikten får ordet och kan ge sin version, som är helt annorlunda. Oförglömlig är den filosofiska diskussionen med en häst som löser ett matematiskt problem som han ställs inför genom att helt sonika slicka bort det från griffeltavlan! Descartes egen kättja är också närvarande, mestadels förvisad till det omedvetna, inte minst i en dialog om kärlekens väsen med den svenska drottningen:

/.../Den tar ifrån oss och

Den ger oss mycket. Därtill låter den oss veta

Att vi, vi är en del. Och blott det hela älskar vi.

Det som flyr undan, det tillintetgör oss. Gör oss heta.”

Men den övergripande metaforen är den som omnämns i bokens titel. Ja, det snötäckta landskapet är mer än en metafor; det är samlingsbegreppet för vår mänskliga oförståelse, vår fördömelse till att alltid måsta vistas på en bestämd historisk plats, förutom kanske i vissa, benådade ögonblick – som när den grubblande tvivlaren inser att det enda han inte kan betvivla är sin egen existens, varvid en blixtnär skär genom taket till bekräftelse. Snön, kylan, kanske också kriget är människans villkor. Vad vi förfogar över som motkraft är tänkandet och kanske kärleken.

Hur förhåller sig då en mästerveröversättare till ett sånt här verk av verstekniskt knåp och berättarmässiga excesser? Ulrika Wallenström har i snart femtio år skänkt oss det allra bästa av den tyska litteraturen i form av översättningar som återger originalets egenart och språkliga variation in i minsta skiftning och på god, livfull svenska. En erfarenhet som säkert kom till nytta här var arbetet 1992 med den rustika 1600-talsklassikern *Courage* av Hans Jacob Christoffel von Grimmelshausen. För om Wallenströms översättning avviker från originalet, så är det genom att vara en förgrovning. En skön förgrovning.

- De konsekventa rimmen hos Grünbein, ett i slutet av varje rad, av varierande renhet, har i översättningen ersatts med ett minimum: sista raden i varje strof rimmar halvbra men innovativt på föregående eller näst föregående rad.
- Den licens Grünbein har givit sig själv att när så behövs låta raderna innehålla fler än tretton stavelser, övertrasseras i ännu högre grad av Wallenström, även om mönstret fortfarande finns som riktmärke.
- Värre är det med pauserna mitt i raden, cesurerna, som av henne sällan respekteras; resultatet blir en högre genomfartshastighet, en rakare åklinje. Cesurerna är mycket mer närvarande i originalet, och ibland till och med dubbla.
- Versen på svenska är också mer kaotisk: de traditionella jambiska raderna med jämn tvåtaktslunk befinner sig i underläge. Andra rytmer tar över, bryter in, och de är mer tjattriga. Men på ett övertygande vis.

Allt detta skulle kunna sammanfattas till ett underkänt, eller kallas ett misslyckande. Men måttstocken för översättning är tack och lov inte regelföljning, utan hur väl den ursprungliga bokens idé och anda har levererats på svenska. Och det som når fram till den moderna läsaren, inte minst tack vare förgrovningen, är att konfrontationen mellan olika språk och perspektiv lyfts fram ännu tydligare än i originalets stundom lite ängsliga tonfall. Jag tror till och med att Wallenström vad beträffar ordval tar ut högre amplituder på en skala som går från högsta lärdom till borgerligt stadsliv till bondskt munhuggeri. Läsaren slängs in, hals över huvud, i ett skoningslöst sextonhundratals av krutrök och köttslighet – medan en mer duktig tolkning skulle ha lagt sig som ett snötäcke över landskapen, människorna och de minst sagt dramatiska händelserna.

Och så vill jag avsluta med ett smakprov. Här en dialog mellan Descartes och tjänaren Gillot, infogad i berättarens eftersinnande kommentarer. Det rim som slår rosett på strofen är det mellan ”snön” och ”yr igen”:

Man går, man ser, det snöar. ”Kallar ni det tänka?”	13 stavelser
”Jag tänker’ är: jag uppfattar reflexartat och snabbt,	14
Vad som här sker. Här inne i mig. Där jag finns.	12
”Och även utan kropp? Förstår jag rätt? Herrn menar att	14 (dubbelcesur)
Man kryper ur sitt eget skinn så snart man tänker?”	13
”Om du har funnits, käre vän, må vara osagt.”	13
En prick helt nära Gud, så tänds en existens,	12 (cesur)
Flammar bland flingor ... För sekunder blir en man i snön	14
Hans avbild där han pulsar fram med alltet inom sig,	14 (cesur)
Tills han av tid och landskap svalts, hans namn har yrt igen.	14 (cesur)

LRYIK

Durs Grünbein

över. Ulrika Wallenström

Om snön, Ersatz, 2018

Författarfoto: Cato Lein